

RĪTA SESIJA

Šogad Latvijas Fiskālās disciplīnas likumam aprit trīs gadi. Kāda ir bijusi tā ietekme, kādi lielākie veiksmes stāsti, kādas būtiskākās kļūdas – par šiem jautājumiem Fiskālās disciplīnas padomes organizēta konferencē 2016. gada 1. jūnijā diskutēja LR Finanšu ministrijas Fiskālās politikas departamenta direktors **Nils Sakss**, Eiropas Komisijas pārstāve **Ingrid Toming**, LR Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas pārstāvis, kurš vienlaikus ir arī LR Finanšu ministrijas Parlamentārais sekretārs **Edgars Putra**, Latvijas Bankas Monetārās politikas pārvaldes vadītāja vietnieks **Mārtiņš Bitāns**, pārstāvji no kaimiņvalstu neatkarīgajām fiskālajām institūcijām – Igaunijas Fiskālās padomes priekšsēdētāja vietnieks **Andruss Albers**, Lietuvas Valsts kontroles makroekonomikas eksperte **Saule Iždonāite-Karalevičiene**, Somijas Valsts kontroles galvenais ekonomists **Seppo Orjasniemi** un sabiedrības pārstāvji – Latvijas Darba devēju konfederācijas Tautsaimniecības attīstības eksperts **Jānis Hermanis** un žurnālists **Māris Zanders**.

Atklājot konferenci, EK pārstāvniecības Latvijā vadītāja **Inna Šteinbuka** informēja, ka šobrīd eiro zonas valstīs caurmērā budžeta deficīts samazinās. Dažas valstis darbojas pat ar budžeta pārpalikumu – Igaunija, Luksemburga un Vācija. Savukārt valsts parāda apjoms caurmērā uzrāda pieauguma tendences, bet atkal jāpiemin Igaunija, kas ir līdere valsts parāda apmēra ziņā. Pozitīvi, ka LV atrodas prevencijas, nevis korekcijas mehānismā. Jautājums, cik šī situācija ir stabila un ilgtspējīga. Galvenie izaicinājumi Latvijā joprojām paliek nodokļu ieņēmumu attiecība pret IKP, kas būtiski atpaliek no ES vidējiem rādītājiem (28,9% salīdzinot ar ES vidējo rādītāju ~40%), augstais ēnu ekonomikas īpatsvars un nodokļu īpatsvars darbaspēka izmaksās mazo algu saņēmējiem. I. Šteinbuka uzsver lielo fiskālā nodrošinājuma rezerves nozīmi – drošības spilvenu pret makroekonomiskiem un fiskāliem riskiem, kas ir īpaši svarīgi mazai un atvērtai ekonomikai.

Kā informēja Fiskālās disciplīnas padomes (FDP) priekšsēdētājs **Jānis Platais**, FDP šogad veiktajā iedzīvotāju aptaujā ir atklājies, ka Latvijas sasniegumus fiskālās disciplīnas ievērošanā Latvijas iedzīvotāji vērtē viduvēji. Atklājies arī, ka Latvijas sabiedrība izvēlas labklājības valsti, t.i., uzskata, ka valdībai būtu jāuzņemas atbildība, lai nodrošinātu iedzīvotāju labklājību.

Realitātē – ja vērtē pēc strukturālā deficīta, tad salīdzinājumā ar citām valstīm, Latvijas rezultāti nav iepriecinoši. Jāatzīmē, ka Eiropas Komisija jau ilgstoši saskata Latvijas ekonomikā pārkaršanas riskus. Vēl ne reizi FDL darbības laikā Latvijai nav izdevies sasniegt bilances mērķi -0,5% no IKP apmērā. Vienlaikus jāsecina, ka neesam uzkrājuši līdzekļus nebaltaī dienai - parāda līmenis ir stabilizējies augstu, kas lielā mērā ir saistāms ar augstākiem ikgadējiem budžeta deficīta rezultātiem, nekā plānots.

Nav piepildījušās gaidas par strauju izaugsmi pēc krīzes, un izaugsmes tempi stabilizējas zemākā līmenī, nekā gaidījām. 2016.gadā Latvija joprojām nav sasniegusi 2007.gada IKP līmeni reālajā izteiksmē, un var teikt, ka 10 gadi ekonomikā ir zaudēti tikai tāpēc, ka pietrūka atbildīgas fiskālās politikas 2004-2007. gados.

LR Finanšu ministrijas Fiskālās politikas departamenta direktors **Nils Sakss** retoriski jautā, vai FDL faktiski ir bijusi nozīme, vai tomēr šos gadus esam ievērojuši tikai "Briseles likumus"? Rezultāti rāda, ka "Briseles likumus" ievērojam labi, bet tajā pašā laikā iekšējā fiskālā politika ir stingrs balsts, pateicoties kuram Latvija uztur savu augsto kredītreitingu. N. Sakss aicina pārdomāt, kuri ir tie aspekti FDL, kas nav darbojušies tik veiksmīgi kā gaidīts un kuri ar laiku būtu likumā jālabo.

Viens no lielākajiem izaicinājumiem ir "lielo zivju" jeb neregulāru, neprognozējamu, bet ievērojama apmēra maksājumu ietveršana fiskālo risku deklarācijā. Šobrīd noteiktais fiskālā nodrošinājuma rezerves apmērs 0.1% apmērā no IKP ir pats minimums, bet faktiskitai būtu jānoklāj visi fiskālie riski, kas valstī eksistē.

N. Sakss min sekojošus ar FDL saistītus aspektus, kas būtu jāizvērtē:

1. Nedarbojas būtiska likuma norma – **izdevumu griestu fiskālais nosacījums** jeb ideja par vidēja termiņa budžeta plānošanu, kas paredz izdevumu griestu noteikšanu 3 gadiem neatkarīgi no IKP izaugsmes.
2. Nosacījums par izlīdzināto izdevumu mehānismu nav izrādījies lietderīgs.
3. Valsts kapitālsabiedrību regulējums. FDL regulē vispārējās valdības sektoru; vienlaikus valdībai nav iespējas kontrolēt valsts kapitālsabiedrību, kas ietilpst vispārējās valdības sektorā, darbību.
4. Iztrūkst regulējums pašvaldību deficīta ierobežošanai.
5. Vāja fiskālo risku vadība.
6. Nepieciešama FDL sinhronizācija ar Stabilitātes izaugsmes paktu, jo, piemēram, nākamajam gadam tā nosacījumi ir stingrāki nekā FDL.

Savas uzrunas noslēgumā N. Sakss uzsver, ka Igaunijas pieeja par sabalansētu budžetu atrisinātu lielu daļu problēmu, kā arī atzīst, ka Latvijā ir vāja vidēja termiņa plānošana, bet ir stipra vidēja termiņa prognozēšana (pie pieņēmuma par nemainīgu politiku).

Eiropas komisijas pārstāve **Ingrid Toming** informē, ka jaunākie apstiprinātie fiskālie nosacījumi ir ievērojami stingrāki par iepriekšējiem. Fiskālo nosacījumu galvenie uzdevumi ir uzlabot budžeta plānošanu, veicināt stabilu un ilgtspējīgu budžeta politiku (ierobežot parāda pieaugumu), valsts (nevis "Briseles") piederība. Vērtējot pēc ieviesto fiskālo nosacījumu skaita Latvija ir ieguvusi vienu no augstākajiem novērtējumiem ES valstu vidū, kas lielā mērā skaidrojams ar FDL ieviešanu. Pirms FDL stāšanās spēkā Latvija uz citu ES valstu fona bija ievērojami sliktākā situācijā.

Edgars Putra savā uzrunā atzīmē FDP nozīmīgo lomu, sniedzot skatu no malas Finanšu ministrijai un Parlamentam, kā arī izsaka aicinājumu FDP kļūt par pirmā līmeņa padomi – analizēt politiku, vērtēt iniciatīvu ietekmi uz budžetu.

Latvijas Bankas Monetārās politikas pārvaldes vadītāja vietnieks **Mārtiņš Bitāns** nesaskata fundamentālas izmaiņas pēc FDP darbības sākuma, vērtējot budžeta deficītu un parādu, un uzteic politikas veidotājus, kas arī pirms FDP dibināšanas atbildīgi piegājuši budžeta veidošanai. FDL galvenais uzdevums ir panākt pretcikliskas politikas īstenošanu, tāpēc lielākais izaicinājums FDP iestāsies brīdī, kad ekonomika LV sāks attīstīties strauji. M.Bitāns salīdzina FDP ar ugunsdzēsēju dienestu un uzskata, ka FDP aktivitāte būs visvairāk nepieciešama, kad ekonomika pārkarsīs.

M.Bitāns aicina izvērtēt, vai fiskālās politikas veidošana, balstoties uz strukturālo deficītu, ir vislabākā pieeja. FDL šībrīža redakcijā ir teorētiski pamatots, un teorētiski nodrošina pretciklisku fiskālo politiku,

tomēr praktiskā īstenošana ir sarežģīta – tā ir balstīta uz nenovērojamiem parametriem – IKP, potenciālo IKP un starpību starp abiem. Atšķiras viedokļi par to, kāda ir strukturālā bilance, un to nevarēs precīzi noteikt vēl daudzus gadus uz priekšu. Tas ļauj politikas veidotājiem attaisnoties mērķu nesasniegšanas gadījumā, un argumentēti aizstāvēt savu viedokli.

Kā vēl vienu strukturālās bilances nosacījuma trūkumu M. Bitāns min faktu, ka tas ir pārlietu sarežģīts, un pie šībrīža FDL formulējuma sabiedrība nespēj izprast, kas ir fiskālā disciplīna un kā tai būtu jādarbojas.

M.Bitāns aicina izskatīt izdevumu limita nosacījumu kā alternatīvu pašreiz spēkā esošajam strukturālās bilances nosacījumam, piebilstot, kad šobrīd – salīdzinoši "mierīgajā" laikā ir laiks par to domāt.

N. Sakss argumentē, ka fiskālā politika pati par sevi ir sarežģīta, un to nedrīkstētu vienkāršot. Turklāt FDL ir ietverts un darbojas arī minētais izdevumu pieauguma nosacījums.

PĒCPUSDIENAS SESIJA

Igaunijas Fiskālās padomes priekšsēdētāja vietnieks **Andruss Albers** informē, ka sabalansēta budžeta politika vienmēr ir bijusi nerakstīta norma Igaunijas valdībai. Igaunijas fiskālā padome atrodas Igaunijas Centrālās Bankas paspārnē un ir dibināta 2014. gada maijā, jo tik mazai valstij kā Igaunija veidot atsevišķu institūciju nav racionāli. Līdz šim valdība vienmēr ir strādājusi atbildīgi un Igaunijas fiskālajai padomei nav bijuši būtiski aizrādījumi. Igaunijas fiskālā padome neizstrādā atsevišķas makroekonomikas un budžeta prognozes, bet balstās uz jau esošajām – Finanšu ministrijas, Centrālās bankas un Eiropas Komisijas prognozēm.

Būtiskākie izaicinājumi ir saistīti ar īsajiem termiņiem, kas atvēlēti viedokļa izteikšanai par valdības izstrādātajām prognozēm, atšķirīgajiem viedokļiem par izlaižu starpību un komunikāciju ar sabiedrību.

Lietuvas Valsts kontroles makroekonomikas eksperte **Saule Iždonaite Karalevičiene** savu prezentāciju sāk ar ironisku piezīmi, ka "mēs esam tik neatkarīga iestāde, ka no mums nekas nav atkarīgs". Viņa uzsver neatkarīgas fiskālās institūcijas pienākumu distancēties no politikas rekomendācijām, jo tā nav demokrātiski ievēlēta. Lai arī neatkarīgās fiskālās institūcijas darba rezultāti nav skaidri izmērāmi, S. Iždonaite Karalevičiene atzīst, ka līdz ar tās darbības uzsākšanu Lietuvā fiskālā disciplīna tiek ievērota labāk, budžeta veidošanas process ir kļuvis caurspīdīgāks, un sabiedriskā apspriešana ir kļuvusi aktīvāka. Vienlaikus jāatzīmē, ka fiskālās disciplīnas uzraudzības institūcija Lietuvā tika nodibināta, jo tā bija ES prasība, nevis vietēja izpratne par tās nepieciešamību un pievienoto vērtību.

Somijas Valsts kontroles galvenais ekonomists **Seppo Orjasniemi** informē, ka Somijā fiskālās disciplīnas uzraudzības institūcija, tāpat kā Lietuvā, atrodas Valsts kontroles paspārnē. Galvenais institūcijas stratēģiskais mērķis ir veicināt ilgtspējīgu un efektīvu valsts finanšu vadību, informācijas par valsts finansēm uzticamību, un uzticību valsts finanšu vadībai. Gadījumā, ja Valsts kontroli neapmierina kāds no fiskālās disciplīnas aspektiem, valsts galvenajam kontrolierim ir tiesības prezentēt šo viedokli parlamentā jebkurā laikā. Galvenais diskusiju temats ir – vai palielināt kādu no izdevumu pozīcijām. Tādā gadījumā tas jākompensē ar izdevumu samazinājumu citā pozīcijā, jo nodokļu paaugstināšana parasti netiek apsvērta.

Viens no izaicinājumiem ir sapratnes par fiskālo disciplīnu veicināšana sabiedrībā. Tiek uzraudzīta arī atbilstība Stabilitātes un izaugsmes paktam, ne tikai nacionālajai likumdošanai.

Žurnālists **Māris Zanders** pauž viedokli, ka Latvijas sabiedrības zināšanas par ekonomikas norisēm ir haotiskas. Cilvēki bieži pārprot ar valsts budžetu saistīto informāciju, nav motivēti iedziļināties skaitļos un statistikā. Sabiedrībai raksturīga pārāk liela uzticēšanās "Briseles" norādījumiem, pieņemot, ka "Brisele" novērsīs vietējo politiku iespējamās kļūdās. Cilvēki distancējas no valsts, neuzticēties politiķiem – tā nav unikāla Latvijas situācija, tā tas ir gandrīz visur pasaulē, un to nav iespējams mainīt viena-divu vēlēšanu cikla ietvaros. M. Zanders iesaka komunikācijā ar sabiedrību vulgarizēt fiskālo tēmu – tas viņaprāt varētu palīdzēt piesaistīt sabiedrības uzmanību.

Igaunijas Fiskālās padomes priekšsēdētāja vietnieks **Andruss Albers** min, ka ir ārkārtīgi būtiski, cik vienkāršs vai sarežģīts ir nodokļu nomaksas process. Piemēram, Igaunijā šobrīd darbojas sistēma, ka darījumiem virs 1000 EUR ieņēmumi tiek deklarēti un nodokļi aprēķināti automātiski. Šīs sistēmas ieviešana deva būtisku ieguldījumu nodokļu ieņēmumu palielināšanā.

Latvijas Darba devēju konfederācijas Tautsaimniecības attīstības eksperts **Jānis Hermanis** atzīmē, ka pēdējos 20 gados tikai divus gadus budžets ir bijis ar pārpalikumu – tātad arī "labajos gados" vienmēr ir spiediens tērēt vairāk, kas ir pretstatā precikliskas fiskālās politikas principiem. Pēdējos gados budžeta deficīts ir nostabilizējies salīdzinoši neliels ārējo faktoru dēļ – starptautisko aizdevēju un Eiropas Komisijas, kā arī pieņemtā FDL ietekmē. Valsts parāda apmērs Latvijā šobrīd ir 4500 EUR uz iedzīvotāju, kas salīdzinot ar citām valstīm nav slikts rādītājs (ir valstis, kur šis rādītājs sasniedz vairākus desmitus tūkstošu). J.Hermanis salīdzina FDL ar drošības jostu, kas dod papildus aizsardzību turbulences apstākļos.